

УДК 339.13.017

О.Г. Гаврилюк

Національний університет "Львівська політехніка"

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У РЕГУЛЮВАННІ РИНКУ ВЕТЕРИНАРНИХ ПРЕПАРАТІВ

© Гаврилюк О. Г., 2002

Проаналізовано роль держави у регулюванні товарних ринків в Україні, зокрема ринку ветеринарних препаратів. Визначено пріоритетні завдання державного регулювання ринку ветеринарних препаратів.

The role of state in regulation of product markets, particularly of animal drugs market, is analyzed. Primary objectives of state regulation of animal drugs market are determined.

Протягом останніх років роль держави у регулюванні товарних ринків України поступово змінюється. Це зумовлено об'єктивними причинами, пов'язаними з переходом до ринкової економіки. Функціонування механізму державного регулювання сьогодні доповнює ринковий механізм, і це проявляється, насамперед, у формуванні попиту та пропозиції на ринку, організації дистрибуції, ціноутворенні, рекламній діяльності тощо. Держава бере на себе ті функції, що виходять за межі механізму ринкової конкуренції або ж реалізуються цим механізмом неповно чи надто повільно. Суб'єкти господарювання почали здійснювати активну діяльність щодо планування і організації виробництва та його обсягів, вибору каналів товаропросування, ціноутворення, розподілу товарів тощо, тобто все те, що за часів Радянського Союзу виконували державні установи та планові структури.

У сучасних економічних відносинах роль держави у різних галузях виробництва проявляється по-різному. У деяких галузях держава є покупцем чи продавцем і може впливати своєю політикою на конкуренцію в галузі. У багатьох випадках роль держави як постачальника чи покупця визначається більше політичними факторами, ніж економічними обставинами. Регулятивні заходи уряду можуть також обмежувати поведінку фірм як постачальників чи продавців. Причому чим вища зацікавленість держави у продукції тієї чи іншої галузі, тим більше уваги приділяється механізмам регулювання цієї галузі.

Галузь виробництва ветеринарних препаратів, завжди викликала інтерес з боку держави. Це пов'язано з тим, що від забезпечення тваринництва якісними, ефективними та безпечними ветпрепаратами залежить не лише стан та розвиток харчової і легкої промисловості, але й здоров'я та благополуччя всього населення країни, екологічна рівновага.

Сьогодні роль держави у регулюванні ринку ветеринарних препаратів полягає у прийнятті законів та їх дотриманні, створенні умов для розвитку конкуренції та різних форм зовнішньоекономічної діяльності, проведенні політики стосовно підтримки вітчизняних виробників, державних замовленнях на виготовлення та поставку певних видів ветеринарних препаратів тощо.

Заходи з державного регулювання ринку ветеринарних препаратів можна розділити на дві групи:

- що стосуються усіх ринків;
- що стосуються безпосередньо ринку ветеринарних препаратів.

До першої групи належать:

- заходи з регулювання підприємницької діяльності: Закони України “Про підприємництво”, “Про підприємства в Україні”, “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” (під ліцензування підпадають виробництво, імпорт, гуртова та роздрібна торгівля ветеринарними препаратами), Укази Президента України “Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності” і “Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності”, Положення про державну реєстрацію суб’єктів підприємницької діяльності;
- заходи для запобігання недобросовісній конкуренції, обмеження монополізму у підприємницькій діяльності: прийнято Закони України “Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності,” “Про антимонопольний комітет України”, “Про захист від недобросовісної конкуренції”, створено Антимонопольний комітет України, який сприяє демонополізації товарних ринків, веде облік підприємств-монополістів і контролює їхню діяльність, зокрема рівень цін на товари;
- заходи з правового забезпечення розробки, виробництва та збуту високоякісних товарів: Декрет Кабінету Міністрів України “Про стандартизацію та сертифікацію”, згідно з яким створено Державну систему сертифікації продукції УкрСЕПРО і затверджено перелік товарів, які підлягають обов’язковій сертифікації;
- захист прав виробників марочних товарів щодо недопустимості їх підробки: Закон України “Про охорону прав на знаки для товарів та послуг”;
- регулювання за допомогою податкового законодавства: Закон України “Про податок на додану вартість” (згідно із новим законодавством операції з продажу ветеринарних препаратів не звільнено від податку на додану вартість, в той час як препарати для потреб гуманної медицини цим податком не обкладаються, і їх ціни є нижчими на 20 % від цін на аналогічні препарати для потреб ветеринарної медицини. За таких умов споживачі купують дешевші ліки для тварин у аптеках не ветеринарної, а гуманної медицини [1]);
- регулювання цін при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності: Указ Президента України “Про індикативні зміни цін на товари при здійсненні суб’єктами зовнішньоекономічної діяльності України експортно-імпортних операцій”;
- регулювання рекламної діяльності в Україні: Закон України “Про рекламу”;
- захист прав споживачів: Закон України “Про захист прав споживача”, створення Державного Комітету України у справах захисту прав споживачів та ін. [2].

Що стосується безпосередньо галузі ветеринарних препаратів, то їх виробництво і продаж в Україні регулюються законодавством про ветеринарну медицину України. Ним передбачено: контроль за якістю, ефективністю та безпечністю ветеринарних препаратів та кормових добавок; визначення потреби у ветеринарних препаратах, налагодження їх виробництва і створення необхідних резервів; контроль за впровадженням нових розробок, виготовленням, транспортуванням, зберіганням, реалізацією та застосуванням у ветеринарній медицині ветеринарних препаратів та кормових добавок; їх стандартизація і сертифікація тощо [3].

До 1991 року виробництво та продаж ветеринарних препаратів регламентувались Законодавством про ветеринарну медицину СРСР, основним нормативним актом якого був “Ветеринарний устав Союзу ССР” від 22 грудня 1967 року. Вільного ринку ветеринарних препаратів як такого у ті часи не було, а було лише централізоване забезпечення ветеринарними препаратами тваринницьких господарств через мережу “Союзголовазоветпостачпрому”, який володів усією інформацією про обсяги виробництва, реалізації,

експорту та імпорту ветеринарних препаратів, а також розрахунком потреби у ветеринарних препаратах районів, областей, республік та Радянського Союзу загалом.

З початком ринкових реформ роль держави значно послабилась, почала змінюватись ситуація в галузі, з'явилося багато нових виробників, гуртових та роздрібних продавців, причому позиції “Зооветпромпостачу” залишаються і сьогодні дуже сильними. Нині серед виробників ветеринарних препаратів державними залишилися лише частина біофабрик, які виготовляють біопрепарати для профілактики захворювань тварин. Державні замовлення на виробництво хіміотерапевтичних препаратів практично повністю відсутні. Замовлення обласних ветеринарних відділів стосовно забезпечення біопрепаратами виконуються лише частково, що зумовлено недостатністю державних коштів на протиепізоотичні заходи. Якщо за умов планової економіки держава повністю контролювала асортимент ветеринарних препаратів, ціни на них, їх якість та обсяги споживання, то тепер потребу в ліках для тварин регулює ринок.

Характерною рисою сучасної ситуації на ринку ветпрепаратів є невизначеність, що зумовлена відсутністю будь-яких статистичних даних про його стан. Недостатність участі держави в регулюванні виробництва і поставок продуктів для ветмедицини проявляється у відсутності збору статистичної інформації про обсяги виробництва та реалізації ветеринарних препаратів на території України, обсяги їх експорту та імпорту.

Важливим є те, що після здобуття Україною незалежності прийнято нове ветеринарне законодавство. Першим законодавчим актом стосовно ветеринарної медицини загалом, зокрема виробництва та продажу ветеринарних препаратів, контролю їх якості та ефективності, є Закон України “Про ветеринарну медицину”, яким визначено, що одним з пріоритетних завдань ветеринарної медицини є контроль за якістю виробництва продукції, призначеної для ветеринарної медицини та їх використанням, експортом та імпортом. При Державному департаменті ветеринарної медицини Міністерства аграрної політики України сьогодні функціонує Фармакологічна комісія, яка здійснює експертну оцінку ефективності засобів, призначених для ветеринарної медицини. Перед реєстрацією ветпрепаратів та кормових добавок виконуються обов'язкові випробування та оцінка ефективності, якості та безпеки цієї продукції. Ці функції в Україні здійснюють Державний науково-дослідний контрольний інститут ветпрепаратів та кормових добавок та Державний науково-контрольний інститут біотехнології штамів мікроорганізмів. Лише ті препарати та кормові добавки для тварин, що пройшли державну реєстрацію, дозволені для виробництва та ввозу в Україну.

Основні положення сучасного законодавства, яке регулює ринок ветеринарних препаратів у нашій країні, зокрема, із ліцензування підприємницької діяльності, контролю за якістю виробництва тощо, наближені до законодавства країн Європейського Союзу. Законодавство в області виробництва та реалізації ветеринарних препаратів в Україні постійно вдосконалюється з урахуванням досвіду та існуючих вимог у країнах Європейського Союзу. Економічні та інші питання в цій галузі ретельно вивчаються та координуються, а раніше прийняті нормативні документи коригуються шляхом уточнень, поправок та доповнень. Так, у 2001 році була затверджена “Програма розвитку виробництва засобів захисту тварин на основі сучасних технологій на 2001 – 2005 роки”, яка передбачає виділення коштів на створення резерву ветеринарних препаратів, необхідних для запобігання виникненню на території України небезпечних інфекційних хвороб тварин. Видано наказ Міністерства аграрної політики “Про затвердження Правил реалізації ветеринарних медикаментів і препаратів”.

Одним із спеціалізованих інститутів Європейського Союзу є Європейське агентство з оцінки лікарських засобів ЕМЕА (The European Agency for the Evaluation of Medicinal

Products). У структурі ЕМЕА є два підрозділи, сферою діяльності яких є ветеринарні лікарські засоби: науковий комітет та відділ у постійному секретаріаті ЕМЕА. Комітет з лікарських препаратів, призначених для застосування у ветеринарії, CVMP (Committee for Veterinary Medicinal Products) займається експертною оцінкою та реєстрацією ветеринарних лікарських засобів, зокрема продуктів, одержаних біотехнологічними методами, а також видачею торгових ліцензій на них.

Важлива роль на ринку відводиться діяльності національних та міжнародних асоціацій виробників ветеринарних препаратів, серед яких найвпливовішими є Світова федерація виробників ветеринарних препаратів, вакцин та інших засобів захисту здоров'я тварин (COMISA) та Європейська федерація здоров'я тварин (FEDESA). Ці дві організації ведуть активну діяльність в області регулювання та підтримки усієї галузі товарів, призначених для захисту здоров'я тварин. В Україні сьогодні не існує національної асоціації виробників ветпрепаратів.

У підготовці національних стандартів у галузі ветеринарної медицини необхідно враховувати міжнародні документи та рекомендації, оскільки національні біологічні і технічні стандарти та визначення повинні узгоджуватися з міжнародними нормами, щоб полегшити порівняння та взаємозв'язки між країнами. З цих документів основними є такі:

- “Codex Alimentarius” – документ, що визначає харчові стандарти, прийнятий Організацією продуктів харчування та сільського господарства (Food and Agriculture Organization (FAO)), що є складовою Організації Об'єднаних Націй, та Міжнародною організацією охорони здоров'я (World Health Organization (WHO));
- “International Animal Health Code” – правила, рекомендовані для міжнародної торгівлі тваринами та продуктами тваринництва), прийняті Міжнародним офісом епізоотій (International Office of Epizootics (OIE));
- “Manual of Recommended Diagnostic Methods and Requirements for Biological Products” – посібник рекомендованих діагностичних методів та вимог для біологічних товарів, прийнятий ОІЕ;
- “Animal Health Yearbook” та FAO/WHO/OIE, що включають ознаки різних захворювань тварин тощо [4].

Окрім регулювання підприємницької діяльності на ринку ветеринарних препаратів та контролю за їх якістю, кожна держава здійснює апробовану політику в області захисту здоров'я тварин, що являє собою складову частину загальної урядової, соціальної та економічної політики в області розвитку сільського господарства, збереження здоров'я населення, контролю виробництва продуктів харчування та імпорту-експорту тварин і продуктів тваринництва. Ефективна політика у цій галузі робить вагомий внесок в загальний розвиток країни, маючи за мету підвищення рівня життя громадян. Одне з найважливіших завдань уряду – захистити територію держави від проникнення особливо небезпечних інфекційних захворювань. Тому у державному бюджеті України щороку передбачене виділення коштів на протиепізоотичні заходи, в які входять державні замовлення на виготовлення та забезпечення тваринництва біопрепаратами.

Важливим напрямком є співпраця в галузі ветеринарії з іншими державами для запобігання поширення інфекційних захворювань тварин та взаємного запобігання епізоотіям на їх територіях [5].

Враховуючи це, слід зазначити, що держава відіграє велику роль у регулюванні ринку ветеринарних препаратів. Проте ще досить багато має бути зроблено для вдосконалення державного регулювання ринку. Особливу увагу необхідно звернути на такі заходи:

- розробку концепції розвитку галузі виробництва ветеринарних препаратів у ринкових умовах на державному та місцевих рівнях, знаходження шляхів технічного переоснащення галузі;
- забезпечення державного контролю за цілеспрямованим та ефективним використанням бюджетних асигнувань, виділених підприємствам галузі;
- внесення змін у систему пільгового оподаткування ветеринарних препаратів та кормових добавок, де особливу увагу необхідно звернути на податок на додану вартість; в митний режим, захист ринку та вітчизняного товаровиробника від неякісного імпорту; інвестиційну політику;
- активне проведення державної протекціоністської політики стосовно вітчизняних виробників ветеринарних препаратів, для чого необхідно покращити інформаційне забезпечення про ситуацію на ринку ветеринарних препаратів, його споживачів;
- забезпечення законодавчої та організаційної підтримки створення в Україні недержавного (комерційного) об'єднання (асоціації) національних виробників ветеринарних препаратів та його входження у Європейську федерацію здоров'я тварин (FEDESA) та Світову федерацію виробників ветеринарних препаратів, вакцин та інших засобів захисту здоров'я тварин (COMISA);
- посилення субсидування та дотування наукових досліджень та виробництва нових видів ветеринарних препаратів для профілактики та лікування інфекційних та незаразних захворювань;
- запровадження обов'язкової спеціалізованої статистичної звітності для суб'єктів господарювання на ринку ветеринарних препаратів (виробників, імпортерів, гуртових та роздрібних продавців); комплексна оцінка вітчизняного ринку ветеринарних препаратів у розрізі регіонів, областей та районів України, визначення позитивних і негативних факторів, що впливають на ринкову кон'юнктуру;
- забезпечення системи контролю якості ветеринарних препаратів як вітчизняного, так і закордонного виробництва, розробка законодавчої бази для впровадження на вітчизняних підприємствах міжнародної системи якості GMP (Good Manufacturing Practice);
- розробку законодавчих основ ліцензування виробничої діяльності у галузі ветеринарних препаратів на основі вимог GMP;
- запровадження обов'язкового штрихового кодування для ветеринарних препаратів (принаймні для роздрібною торгівлі) та його законодавча підтримка.

Виконання перерахованих вище заходів дасть змогу знизити підприємницький ризик на ринку ветеринарних препаратів, продуцентам ветеринарних препаратів – вдосконалити маркетингову діяльність і ефективніше розробляти товарну, цінову та дистрибуційну політику, а також сприятиме входженню України до Європейського Союзу.

1. Лист ДПА України “Щодо оподаткування ветеринарних препаратів”, v20-6225-98, 27.01.1998. 2. Закони та підзаконні акти: <http://www.rada.kiev.ua/laws/pravo/all/mdpn.htm>. 3. Законодавство України про ветеринарну медицину – К., 1999. 4. Guidelines for strengthening animal health services in developing countries. Food And Agriculture Organization Of The United Nations. Rome, 1991. 5. Угода про співробітництво в галузі ветеринарії, 997-244, 12.03.1993.